

Non vultum inflexit, non ora convertit: non gemitum, non lacrymam dedit. Denique, cum cætera pœnæ genera vicisset, gladium, quem quærebat, invenit. » Romæ enim via Appia gladio percussa anno Domini 304, die 10 februarii, virginitatis æque ac martyrii lauream tulit. Molanus in Sanctis Belgii scribit corpus ejus Dor-draci in Hollandia asservari.

Denique S. Ephrem, tract. *De abstinendo a cupiditatibus carnal.*, hunc versum præcedenti, quasi causam effectui præponit, sicque legit: « Ne acceptoris personæ contra faciem tuam, neque confundaris in casu tuo. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam; » vel, ut idem cum Græcis legit tract. *De timore Dei*, « est confusio gloria et gratia. »

Est hæc prima mundani malique pudoris species, qua ob reverentiam personæ potentis quem det dicere verum, ac mentitur, vel mendacio sentit in perniciem sui ipsius suæque animæ. quitur *secunda*, qua quem pudet corripere proximum peccantem vel errantem, de qua ait:

27. NE REVEREARIS (Tigurina, *ne reformides*) PROXIMUM TUUM IN CASU SUO, — *q. d.* Non pudeat te corripere proximum, cum cadit in aliquod peccatum vel errorem. Unde subdit:

28. NEC RETINEAS VERBUM (correctionis, instructionis et consilii) IN TEMPORE SALUTIS, — quo, scilicet, potes ejus salutem, eum corripiendo et instruendo, consulere. Græca jam aliter habent, nimirum: *non erubescas ad casum, vel perniciem tuam*; Syrus et Arabicus, *non erubescas confiteri delicta tua*, uti paulo ante recensui. Porro, pro *ne retineas verbum in tempore salutis*, Arabicus vertit, *ne avarus sis in sermone tuo, cum proderis*, id est, cum prodesse poteris; Tigurina, *salutiferam occasionem nactus, ne comprimas sermonem*. Vere Seneca in *Proverbiis*: « Amici, inquit, vitia si feras, facis tua. Cum his conversare, qui te corrigant. Secreto admone amicos, palam lauda: vitia transmittit ad posteros, qui præsentibus culpis ignoscit. Bonis nocet, qui malis parcat. » Sic Jethro non erubuit corripere Moysen, ac admonere ut adjuutores sibi in regendo populo ascisceret, *Exodi xviii*; quin et Comicus amicum hæc nota certissima designat:

Si quid, inquit, me scis fecisse inseite aut improbe, Si id non accusas, tu ipse objurgandus es.

Secundo, « Ne reverearis proximum in casu suo, » *q. d.* Ne vereare proximum visere et solari, nec te pudeat ejus, cum videris eum a statu suo honorato cecidisse in inopiam et ignominiam: nec retineas eo tempore verbum salutiferum, puta consolatorium. quo eum erigas, instruas, sustentas, uti fecerunt amici Job eum afflictum visitantes et consolantes.

Tertio, Palacius hæc refert ad Martyres animandos in persecutione, *q. d.* Ne reverearis, id est, ne timeas proximum minantem tibi casus et

ruinas, ut propter ejus minas a retineas verbum in tempore salutis, » quo, scilicet, veram fidem et virtutem profitearis et prædices. Sic et Rabanus hæc omnia explicat de Martyribus.

NON ABSCONDAS SAPIENTIAM TUAM IN DECORE SUO. — Græce, *eis zaldorip*, id est, *ad oratum*, vel *pulchritudinem*. Quod, primo, sic aliqui explicant, *q. d.* Ne abscondas sapientiam, ut videaris esse bellus et pulcher, puta, doctus et sapiens. *Secundo*, melius alii, *q. d.* Ne abscondas sapientiam, cum illa pandenda et decoranda est, cum, scilicet, pulchrum et decorum est eam promere: quod fit, cum per eam promi poscit Dei gloria, et proximorum salus; quod paulo ante dixit: « in tempore salutis. » Unde Tigurina vertit, *ne sapientiam tuam celes, quo minus reddas illustrem*. Hunc ergo honorem debemus, non nobis, sed sapientiæ, ut eam enuntiemus, cum per hoc illa decoratur; cum vero illa a stolidis ridetur et spernitur, silenda et celanda est, ne sanctum demus canibus, neve margaritas projiciamus ante porcos, qui illas conculcent et conspurcent, uti monet Christus *Matth. vii, 6*.

Tertio, est hæc mali pudoris et silentii species, qua quis ex pudore silet sapientiam, eum ipsa eloquio honoranda et decoranda est. Huc facit illud *Proverb. xi, vers. 26*: « Qui abscondit frumenta, inquit, maledicetur in populis; benedictio autem super caput vendentium. » Quod explicans D. Gregorius III parte *Pastor.*, admon. 26: « Frumenta, inquit, abscondere, est prædicationis sanctæ apud se verba retinere; in populis autem talis quisque maledicetur, quia in solius culpa silentii pro multorum, quos corrigere poterat, pœna damnatur. »

29. IN LINGUA ENIM (sapientiam proloquente) SAPIENTIA DIGNOSCITUR, ET SENSUS EST SCIENTIA (ita legit Jansenius, *q. d.* Sensatus sermo index et effectus est scientiæ, quin et causa scientiæ: sensata enim oratio parit sapientiam in audiente eam; sed corrige cum Romanis): ET SENSUS, ET SCIENTIA, ET DOCTRINA (scilicet, est) IN VERBO SENSATI, — *q. d.* Sensatus, sive cordatus, loquitur sensate, et in suis verbis ostendit scientiam et doctrinam, tum speculativam, tum potius practicam, puta prudentiam. Siracides enim, æque ac Salomon, prudentiam, suamque Ethicam nunc vocat sapientiam, nunc scientiam, nunc doctrinam, nunc disciplinam, nunc intellectum, nunc sensum. Rursum cum Palacio hæc tria ita distinguas: « Sensus » vocatur vivida perceptio, et velut tactus quidam et experientia rerum spiritualium; « scientia » est notitia rerum naturalium; « doctrina » est eruditio, sive facultas et facilitas docendi in docente. Hæc tria non agnoscuntur, nisi ex verbis sensati et prudentis. Addit denique:

ET FIRMAMENTUM IN OPERIBUS JUSTITIE, — scilicet doctrinæ, vel veritatis doctæ, *q. d.* Optima confirmatio et persuasio sapientiæ et doctrinæ est ea quæ fit, non per verba, sed per opera justitiæ

facta a docente: opera enim, quia realia, magis vocalia sunt verbis. Ita Lyranus. Aliter Jansenius: Hisce verbis, ait, significatur de qua doctrina sit sermo, nempe, de ea quæ sit firmamentum justitiæ, hoc est, qua homines firmentur in operibus bonis. Aliter quoque Palacius: Sicut, inquit, per verbum agnoscitur magistri doctrina; ita « firmamentum, » seu firmitas et constantia animi agnoscitur in operibus justitiæ: si enim tempore persecutionis operaris justitiam, minime ab ea deflectens, firmum te esse demonstras. Vis hæc omnia velut in speculo videre? Christi vitam coram oculis statue. Videbis eum dicentem: « Non abscondi justitiam tuam, et veritatem tuam a concilio multo. » Quam vero magni constitit hanc sapientiam non abscondisse, audi sequentia: « Tu autem, Domine, ne longe facias miserationes tuas a me. Quoniam circumdederunt me mala, quorum non est numerus, » etc. Ergo in lingua Christi dignoscitur sapientia, sensus, scientia et doctrina, et in ejus operibus firmitas animi.

Græca pro his omnibus tantum habent: *nam ex sermone sapientia cognoscitur, et e verbis lingue eruditio*; Syrus, *ne abscondas sapientiam tuam, quia in sermone cognoscitur sapientia, et intelligentia in confabulatione*; Arabicus, *Quoniam scientia ex eloquio cognoscitur, et intelligentiam peccare facit lingua*. Sermo enim est mentis speculum et imago. Unde Socrates ad adolescentem: « Loquere, inquit, ut te (tuam mentem, prudentiam, sensa) videam. » Sunt enim verba vehiculum mentis. Est oratio interpres animi. Sermo est lux, qua cor, et ea quæ sunt in corde, videntur. Vere Seneca in *Proverbiis*: « Imago animi, ait, est sermo; qualis vir, talis oratio. » Et Menander: « Viri character ex sermone cognoscitur. » Porro sermonis firmamentum est opus justitiæ, quod Hebræi dicunt: « Non sermo radix, sed opus, *q. d.* Semper plus facere debemus, quam dicere. Plus in negotiis gerendis res, quam verba prosunt. Qualis arbor sine radice, talis est sermo sine opere. Quod Orator de virtute dixit, « rem esse, non verba; » idem de scientia dicas. Qui hoc sæculum cum patrum ævo comparant, dicunt patres plus scientiæ, minus scientiæ habuisse; nos vero plus scientiæ, minus conscientiæ habere. Scientiam adeptus es? laudo; sed magis, si conscientiam: vera enim scientia ita tractanda est, ut melior potius quam doctior evadās, ut pectus instruas magis quam mentem acuas, inquit Palacius.

30. NON CONTRADICAS VERBO VERITATIS ULLO MODO.

— Est enim tam divina res veritas, ut sit ipse Deus, ait Palacius. Torquet hæc verba S. Augustinus lib. III *Contra Parmen.* cap. VI, contra Donatistas, qui imprudenter veritati, æque ac edicto Constantini Imperatoris resistebant: « Nonne, inquit, scriptum est: Non contradicas ullo modo veritati? Cui autem nisi veritati contradicatur, cum etiam regi ex veritate aliquid jubenti resistitur? »

ET DE MENDACIO INERUDITIONIS (Græce ἀπειθυσιας, id est, *indisciplinationis, inscitia, imperitia*) TUR (hoc est, *indisciplinate, inseite, imperite, temere, imprudenter prolato*), CONFUNDERE. — Ita Romana et Græca nonnulla, licet Complutensia, Tigurina et alii deleant *ne mendacis*, legantque tantum, *de ineruditione tua confundere*. Sed tum quoque per *ineruditionem* intelligitur mendacium, vel falsitas, qua veritati contradicatur; de eo enim sermo præcessit: sicut enim veritas est res divina; ita mendacium est res diabolica. Diabolus enim est « mendax et pater ejus, » scilicet mendacii, *Joan. cap. viii, 44*. Est ergo turpissimum a castris veritatis deficere ad castra mendacii (hoc enim est transire a castris Dei ad castra diaboli), maxime viro Christiano, cujus tota laus et salus in veritate consistit.

Est hæc quarta mali pudoris species, opposita secundæ vers. 27. Sicut enim ibi jussit vinci pudorem, qui hominem definet, ne proximum peccantem corripiat; ita vice versa hic monet eum qui corripitur, ne ex superbo pudore contradicat veritati, ac mendaciter neget se commisisse peccatum de quo arguitur, aut illud quasi recte factum velit excusare et defendere. Unde de eodem subdit: « Non confundaris confiteri peccata tua. » Sensus ergo est, *q. d.* Si quod mendacium per imprudenciam, incogitantiam, præcipationem, inscitiam prolocutus es, ubi hoc adverteris, noli illud tueri, sed confundere, revoca et emenda: pudor enim laudabilis est, quo quis errorem humiliter agnoscit et confitetur; vituperabilis vero est, quo quis superbe errorem tueri satagit, ne errasse videatur; nolle enim pudere de pudendo, magnæ est impudentiæ; ac nolle pœnitere de pœnitendo, arrogantis est impœnitentiæ. Huic expositioni favet Tigurina, dum vertit, *cave contradicas veritati ullo modo, quamobrem fallacis imperitiæ te pudeat*.

Secundo, Jansenius apposite sic exponit, *q. d.* Pudeat te deprehendi mendacem, dum per imprudentiam tuam, inscitiam et audaciam veritati contradicis, ut quod dicitur, « de mendacio confundere, » accipiatur de mendacio non commisso, sed committendo; hoc enim apte respondet ei quod præcessit: « Non contradicas verbo veritatis, » ideoque « de mendacio confundere, » *q. d.* Ideoque pudeat te mentiri, quia per mendacium contradicis veritati. Huic expositioni favet Syrus: *Ne garras contra veritatem, et a stultitiis tuis contine te*; et Arabicus: *Ne adverseris æquitati, neve cum illa contendas, et regredere a ielictis tuis, et averte te ab eis*.

Unde S. Augustinus, lib. III *Contra Parmen.* cap. III, hæc applicans hæreticis qui resistunt fidei, qualis erat Parmenianus et Donatistæ: « Cui autem, inquit, nisi veritati contradicatur, cum etiam regi ex veritate aliquid jubenti resistitur? Sed rex homo qui minatur, vel qui judicat ad tempus, molestus est: non sic ille Rex, qui etiam

Veritas dicitur. » Denique B. Antiochus, homil. 60 de Verecundia, citans hunc Eccles. locum : « Confusio faciei, inquit, cooperuit me. Hujusmodi pudor, sive verecundia plane saneta est, cum secundum Deum sit, ut quæ hominem adducat ad penitentiam, ac proinde non mediocrem affert animæ fiduciam. »

31. NON CONFUNDARIS CONFITERI PECCATA TUA. — Est hæc quinta pravi pudoris species, qua quem pudet peccata confiteri. Non loquitur Siracides præcise de Confessione Sacramentali, utpote quæ illo tempore necdum erat instituta; sed generatim de confessione, qua quis legitime de peccato rogatus, monitus aut correptus, illud falso negat. Unde Græca hic addunt id quod Noster habet vers. sequent. *Nec adversus cursum fluminis contendas, q. d.* Noli contra veritatem omnium, præsertim Superiorum, ore contra te currentem leque arguentem, negando peccatum contendere; quia vi et communi voce veritatis, quasi fluminis vinceris, magisque patefiet tua iniquitas, falsitas et impudentia. Quocirca multo magis hæc sententia habet locum in Confessione Sacramentali, postquam illa a Christo fuit instituta, utpote in qua jussit sanxitque Deus peccata pandi, de iisque confundi et penitere.

Contra hanc sententiam et legem peccavit Adam, cum culpam suam impudenter in Evam rejecit, *Genes. III.* ideoque paradiso ejectus, et morte cum posteris omnibus mulctatus est. Tu vero, si Deum tibi optas propitium, cum Davide dicito : « Tibi soli peccavi, et malum coram te feci. Humiliter ergo peccata tua confitere Deo aut homini, præsertim si is habeat potestatem et sapientiam, qua te convincere et punire, aut peccata remittere, iisque mederi possit, ut per humilem confessionem et agnitionem peccati veniam consequaris, ultionem evadas, et misericordiam gratiamque nanciscaris. Porro solet dæmon pudorem, quem peccatori, dum peccaret, abstulit, eidem, dum illud vult confiteri, restituere, ut confessionem impediatur, eumque in peccato captivum detineat. Quocirca Tertullianus, lib. *De Penitentia*, cap. x : « Plerosque, inquit, hoc opus in publicationem sui, aut suffugere, aut de die in diem differre præsumo, pudoris magis memores quam salutis. » Et mox ironice : « Næ tu verecundia bonus ad delinquendum expandens frontem, ad deprecandum vero subducens; » et S. Augustinus vel quisquis est auctor, lib. *II De Visit. infirm.* : cap. v. « Heu! cur erubescis, inquit, confiteri quod facere nequam erubisti? » et S. Bernardus in *Sent.* : « Cur te pudet, inquit, peccatum tuum dicere, quem non pudet facere? »

Pudor hic excutiendus est primo, timore majoris pudoris, quo afflicetur peccator in die judicii; sic enim clavus clavo pellitur. Unde S. Gregorius Nazianzenus, orat. in *S. Baptisma* : « Ne peccatum, inquit, confiteri graveris, ut, per

hujus vitæ pudorem, futuri sæculi pudorem ignominiamque fugias; » et S. Augustinus loco citato : « Melius, inquit, est coram uno aliquantulum ruboris tolerare, quam in die judicii coram tot millibus hominum, gravi repulsæ denotatum tabescere. » Secundo, cogitando confessionem nemini esse pudori, sed gloriæ, quod per illam de superbia, peccato, nobis ipsis ac dæmonæ triumphemus. Unde Nazianzenus loco jam citato : « Perspicuum, inquit, facias te serio atque ex animo peccatum odisse, dum illud tanquam contumelia dignum traducis, ac velut ludibrio exponis, deoque triumphum agis. » Exempla hujus triumphii illustra recenset Climachus grad. 4 et 5 de *Penitentia*.

Quocirca merito exclamat S. Bernardus, epist. 185 ad *Eustachium* : « O verecundia, inquit, expers rationis, inimica salutis, totius ignara honoris et honestatis. Hæc plane illa, quam Sapiens loquitur, confusio adducens peccatum. Itane verecundum est homini vinci a Deo, et probro ducitur humiliari sub potenti manu Altissimi? Nam ita rex ille gloriosus David : Tibi soli peccavi, et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. Summum victoriæ genus, divinæ cedere majestati; et auctoritati matris Ecclesiæ non reluctari, summum honor et gloria. O perversitas! Non pudet inquinari, et abluui pudet! Est pudor (juxta Sapientem) adducens gloriam; si videlicet peccare pudeat : si non, pudeat vel peccasse; et ita vel sera gloria non carebis; reducende nimirum pudore, quam culpa fugaverat. Secundum tenent beatitudinis locum, quorum remissa sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Honorabile tegumentum, de quo loquitur : Confessio et pulchritudo in conspectu ejus. Quis mihi tribuat videre te in vestitu deaurato, ut dicamus et tibi : Confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento. »

Idem, *serm.* 4 inter minores : « Melior est, ait, in malis factis humilis confessio, quam in bonis factis superba gloriatio. » Idem, in *Medit.* cap. xxxvii : « Omnia in confessione lavantur, conscientia mundatur, amaritudo tollitur, peccatum fugatur, tranquillitas redit, spes reviviscit, animus hilarescit. Post Baptismum nullum aliud est remedium, quam confessionis refugium. Sit ergo devota cordis compunctio, vera oris confessio, discreta carnis mortificatio, repentina vitiorum exstirpatio, læta honorum operum exhibitio. » Et mox : « Simulata confessio non est confessio, sed duplex confusio. Excludit enim miserationem Dei miseræ simulatio. Nec dignatio locum habet, ubi fuerit dignitatis præsumptio. » Mutuatus est Siracides hanc gnomen a Salomone, *Proverb.* xviii, 17 : « Justus prior est accusator sui. » Ubi plura de confessione dicam.

ET NE SUBJICIAS TE OMNI HOMINI PRO PECCATO, — *q. d.* Non confundaris confiteri peccata tua; con-

fundere autem de ipso peccato, ita ut nulli (Hebr. enim, non omni, idem est quod nulli) homini ad peccatum sollicitanti te subjicias ad illud perpetrandum. Priori ergo hemistichio Siracides hortatur ad confessionem peccati patrati, posteriore dehortatur a consensu patrati. Ita Rabanus, Glossa Interlinearis et Palæsius. Hunc sensum exigunt Græca, ne te submittas stulto homini; et Syrus, ne subjicias dementi teipsum; et Arabicus, ne contendas cum insipiente, et ne præbeas nomen tuum stulto. Aliter Lyranus, *q. d.* Noli te subjicere cuilibet homini, ut cuilibet peccata confitearis; sed ei tantum, qui illa novit, potestque iis salutare remedium adhibere vel ostendere. Aliter quoque Jansenius, qui, ut hæc omnia inter se nectat, ita explicat, *q. d.* Ne confundaris confiteri peccata tua, dum a sapiente, vel superiore et iudice de eis argueris, et « ne pro peccato » a te admissio ulli « homini te subjicias, » hoc est obnoxium facias majori, et novæ reprehensioni ac ultioni, si scilicet mendax inveniaris, dum vis negare, vel excusare peccata commissa. Quare « noli resistere contra faciem potentis, » pro peccato, scilicet a te admissio; hoc est, cum iudex, aut quivis alius, qui potest tua mendacia confutare et vindicare, te peccato arguit, noli mendacis te contra eum defendere, « nec coneris contra ictum fluminis, » id est, nec contra potentiam ejus, qui te veritate oppugnat, obnitere. Id enim perinde est, ac si coneris contra ictum, id est vim fluminis. Verum hæc expositio, licet magis connexa, minus tamen plena, magisque coacta videtur, eique adversatur textus Græcus, Syrus et Arabicus.

32. NOLI RESISTERE CONTRA FACIEM POTENTIS, NEC CONERIS CONTRA ICTUM (Græca Complut., *cursum*; Romana, *fluxum*) FLUVII, — *q. d.* Noli resistere potenti, sive homini, sive populo et multitudini; quia illi resistere non poteris, sicut resistere nequis ictui, id est impetui fluminis. Est disparatum et diversum hoc a præcedenti præceptum, qualia sunt pleraque in hoc libro; apte tamen præcedenti subnectitur, *q. d.* Ne subjicias te homini pro peccato; sed neque resistas potenti, ubi ille ad peccatum te non urget; illud enim pravitatis est, hoc imprudentiæ. Frustra enim niti, et nihil aliud laborando, quam odium querere, extremæ dementiæ est, ait ex Sallustio S. Hieronymus. Sic Samuel populo temere regem poseenti, consuevit cessit, deditque Saulem, *I Regum.* viii. Porro Complut. et S. Augustinus in *Speculo pro fluminis* legunt *fulminis*. Potens enim et audax similis est fulmini, cujus ictus omnia etiam durissima penetrat, liquat et siderat. Quis huic resistat? Hæc est quasi ratio a priori.

Nota : Hi duo versus, scilicet 30 et 31, qui sic habent in Latina Vulgata : « Ne confundaris confiteri peccata tua, et non subjicias te omni homini pro peccato. Noli resistere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii. » aliter ha-

bent in Græcis codicibus, qui etiam sententiarum membra trajiciunt, puta quædam præponunt, quædam postponunt; sic enim habent, *ne erubescas confiteri peccata tua, ne adversus cursum fluminis contendas. Ne te submittas, ceteri submittas stulto homini, nec vultui potentis cedas.* Porro Syrus ad Græcum accedit; ab eo tamen nonnihil discrepat; sic enim habet : *ne erubescas confiteri peccata tua, et ne resistas stulto. Ne subjicias dementi teipsum, et ne contendas adversus dominum, puta principem vel herum;* et Arabicus, *ne confundaris confiteri peccata tua; ne contendas cum insipiente, et ne præbeas nomen tuum stulto : ne contendas cum principe.* Verum hæc versiones et lectiones non tam apte coherent quam Latina Vulgata : quare ejus auctor Latinus Interpres videtur habuisse emendatius exemplar Græcum, uti hic fatentur et annotarunt Interpretes, non tantum orthodoxi, sed et heterodoxi, imo cædodoxi in fide.

Hanc Siracidis gnomen illustrat apologus arundinis et olivæ apud Æsopum : « De viribus, inquit, arundo et oliva contendebant; cum arundini oliva convicium faceret, utpote imbecillæ, ac facile cedenti ventis omnibus, arundo tacendo nihil locuta est. Ac parumper præstolata, ubi acer afflavit ventus, arundo succussa et inclinata ventis, facile evasit; oliva autem, cum ventis resistisset, vi diffracta est. *Affabulatio* : Fabula significat eos, qui tempore ac præstantioribus non resistunt, meliores esse iis qui cum potentioribus contendunt. »

Porro Nazianzenus, epist. 57 ad *Eudoxium*, hanc paræmiam adaptat naturæ, *q. d.* « Ne coneris contra ictum fluvii, » hoc est, ne coneris contra propensionem naturæ, juxta illud :

Tu nihil invita facies dicere Minerva.

33. PRO JUSTITIA AGONIZARE PRO ANIMA TUA, ET USQUE AD MORTEM CERTA PRO JUSTITIA, ET DEUS EXPUGNABIT PRO TE INIMICOS TUOS. — Græca de more hic magis sunt concisa; enim habent, *ad mortem usque decerta pro veritate, et Dominus pugnet pro te.* Et sic legit Joannes Maxentius, Præfat. in *Dialog. contra Nestor.* Et Syrus, *usque ad mortem certa pro veritate, et Dominus certabit pro te.* Addit Arabicus, *et victorem te reddet.* Hic versus respicit et spectat ad versum 24 : « Pro anima tua ne confundaris dicere verum; » et ad versum 30 : « Non contradicas verbo veritatis. » Illis enim hic per gradationem addit : « Usque ad mortem certa pro veritate; ut ostendat quam nobis curæ et cordi debeat esse veritas, quamque ejus tutelam et patrocinium suscipere debeamus, scilicet ut pro ea dimicemus usque ad mortem. Veritatem intellige, tum fidei et religionis, tum morum, actionum et virtutum, præsertim justitiæ proprie dictæ. Unde Noster solerter vertit, *justitiam.* Justitia enim generatim hic capitur pro religione æquitate et qua-

libet virtute; sed maxime pro justitia proprie dicta: pro ea enim quasi pro anima certare debemus, quia ex justitia et virtute pendet animæ felicitas præns et æterna, adeoque virtus est animæ salus, imo animæ anima. Ne quis enim dicat: Justitiæ patrociniū ad me non pertinet.

Addit: « Agonizare pro anima tua, » *q. d.* Dum pro justitia agonizas et certas, certas pro anima tua, imo certas pro Deo, qui est prima et increata veritas et justitia, quique animam tibi dedit, ut pro ea veritate certas usque ad mortem. Unde Dionysius apud Antonium in *Melissa*, part. I, cap. XXI: « Veritas, inquit, est Deus, utpote unum, non multa secundum naturam. Verum quippe unum est; mendacium autem multiplex. Nam et Christus inquit: Ego sum via, veritas et vita, » *Joan.* XIV. Hinc Jamblicus apud Stobæum, serm. 41 *de Veritate*: « Veritas, inquit, ut Græcum ejus etymon indicat, circa Deum et incorruptam Dei actionem versatur. » Græce enim veritas dicitur ἀληθεια, quod ἀλει, id est molat, θεια, id est divina, quod scilicet circa Deum et divina occupetur, ipsaque sit quasi ἀληθεια, id est farina Dei et Deitatis.

Nota Græcismum, quo verbum passivum *agonizare*, quasi deponens sumitur active pro *agoniza*, certa, conflagre, contende, pugna, dimica; Græci enim crebrius usurpant passivum ἀγωνίζομαι, quam activum ἀγωνίζω, pro certo, dimico, etc. Simili modo Noster, *certari* usurpat pro *certare*, cap. XI, 9. Porro τὸ *agonizare* emphasim habet, *q. d.* Pro anima tua, ut scilicet salves animam tuam, omnes vires exere, totoque conatu certa pro justitia, scilicet ea contentione et agone, qua moribundi in agonia cum morte luctantur. In his enim natura, ut se suamque vitam tueatur, omne suum robur expromit, et extremum potentiae suæ exerit. Unde multi e mortis periculo eluctantur, et vitæ restituuntur. Aut potius, « agonizare, » id est acerrime certa pro justitia, æque ac olim pugiles et olympionice in agone pro corona certabant usque ad mortem. Alludit ad agones Olympicos, similesque Græcorum. In Græcia enim quatuor fuere certamina sacra, quos agones appellabant, scilicet Nemæa, Pythia, Isthmia, Olympia, de quibus vide Budæum in *Pandect.* De hisdem exstat Archiæ epigramma:

Quatuor Argivis certamina sacra feruntur,
Bina hominum natis, binaque cælitibus.
Phebo, ipsique Jovi, Archemoro, et parvo Melicertæ,
Poma, oleastra, apium, præmia, pinus erant.

Huc quoque allusit Apostolus I *Corinth.* IX, vers. 25: « Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem, ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam. » Vide dicta ibidem et *Apoc.* III, in fine.

Præciare Philo, lib. *Quod omnis probus sit liber.* « Spectavi, inquit, aliquando certantes paneratio: alterum obtudentem pugnis et calcibus, to-

tisque viribus contendentem ad victoriam, tandem lassum et incoronatum a stadio discedere; alterum carnosum, nervosum, musculosum, referuntque spiritu vere atletico, tanquam saxeum ferreumque nihil plagis cedere, solaque patientia superare adversarium, et ad extremum adipisci victoriam. » Et statim ad mores, uti solet, digressus: « Huic similem, inquit, bonum virum censeo, qui valide confirmatus, certo animi proposito efficit, ut adversarius prius delassetur inferendo injurias, quam ipse quæ agat præter animi sui sententiam. » Et S. Hieronymus ad *Heliodorum*: « Quid facis in paterna domo, delicate miles? ubi vallum? ubi fossa? ubi hiems acta sub pellibus? Ecce de cælo tuba canit. Ecce cum nubibus debellatur orbem, Imperator armatus egreditur. Et tu mihi de cubiculo ad aciem: tu de umbra egredieris ad solem? Corpus, assuetum tunicis, loriceæ onus non fert; caput, operum linteum, galeam recusat: mollem otio manum durus exasperat capulus. »

Talis justitiæ pugil fuit S. Joannes Baptista, qui pro jure matrimonii certans et corripiens adulterum Herodem, ab eo martyrio laureatus est. Similes fuere cæteri Martyres. Talis quoque fuit Judas, Jonathas cæterique Machabæi, qui pro justitia, id est, pro justa patriæ et Ecclesiæ defensione, contra Antiochum fortissime depugnarunt, ideoque Deus pro eis, imo pro justitia pugnans, fecit eos victores et gloriosos, ut pauci ingentes hostium copias profligarent, uti narratur in lib. *Machab.* Milites ergo pro justitia certent usque ad mortem: quin et fidelis quilibet in tentatione positus, quasi miles Christi pro Deo et justitia confligat cum dæmone, mundo et concupiscentia usque ad mortem, cogitans rem agi de anima sua, ejusque salute æterna. Vide S. Cyprianum, *Exhortat. ad Martyr.*, et Tertullianum in *Scorpiano et Exhort. ad Martyres.*

Porro apposite hanc sententiam præcedenti subjicit Siracides, *q. d.* Dixi: « Noli resistere contra faciem potentis. » Sed intellige, si potens ad peccatum te non cogat, aut sollicitet; si enim sollicitet, dico et edico: « Pro justitia agonizare pro anima tua; » quod Palacius sic explicat, *q. d.* Si silentium tuum in justitiæ periculum, aut damnium cedit, tunc pro ea in agoniam mortis te conjice. Certa contra totum mundum pro pietate, uti certavit S. Athanasius contra orbem pene totum Arianum. Non solus certabis, non solus agnem sustinebis; Deus stat pro te. Resistere ergo iis qui justitiam oppugnant. Intellige, si resistere tibi ex officio incumbat, aut si religio et fides, vel salus propinquorum ex tua resistentia pendeat. Alioqui non adeo obligaris principibus, iniquo resistere, maxime si non speres ex resistentia remedium a futurum.

Ita S. Cornelius gloriosus Pontifex et martyr, neo et invicto corde restitit Decio, Gallo et Voluano Imperatoribus omnes ad idololatriam eo

tibus, ac Romanis cæterisque Christianis resistendi dux et auctor fuit. Quocirca anno Domini 255, truncato capite, martyrii laurea coronatus evolavit in cælum; ac non multo post S. Leo I, in pontificatu successor, via Appia, ubi illustrem fidei agonem obiverat, templum æternæ quasi gloriæ theatrum in ejus honorem excitavit. Eundem magnis virtutum elogiis celebrat coævus illi et commilito S. Cyprianus, epistola I ad *Cornelium*: « Expriam satis non potest, inquit, quanta istic exultatio fuerit, etc., duces illic confessionis fratribus exstitisse, ut, dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloriæ comites; et confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri. Virtus illic episcopi præcedentis publicæ comprobata est, adunatio fraternitatis ostensa est, dum apud vos unus animus, et una vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est. » Et lib. IV, epist. 2 ad *Antonianum* de Cornelio: « Acies adhuc geritur, et agon quotidie celebratur. » Et inferius: « Quanta in ipso suscepto episcopatu suo virtus! quantum robor animi! qualis firmitas fidei! quod nos simplici corde et perspicere penitus, et laudare debemus, sedisse intrepidum Romæ in sacerdotali cathedra eo tempore, cum tyrannus infestus sacerdotibus Dei, fanda atque infanda comminaretur; cum multo patientius et tolerantius audiret levare adversus se æmulum principem, quam constitui Romæ Dei sacerdotem. Nonne hic, frater carissime, summo virtutis et fidei testimonio prædicandus est? Nonne inter gloriosos Confessores et Martyres deputandus, qui tantum temporis sedit expectans corporis sui carnifices, et tyranni ferocientis ultores; qui Cornelium adversus edicta feralia resistentem, et minas, et cruciatum, et tormenta fidei vigore calcantem, vel gladio invaderent, vel cruci fingerent, vel igne torrerent, vel quolibet inaudito genere pœnarum viscera ejus et membra laniarent? Etiam si majestas Domini protegentis, et bonitas sacerdotem, quem fieri voluit, factum quoque protexit; tamen Cornelius, quantum ad ejus devotionem pertinet et timorem, passus est quidquid pati potuit; et tyrannum armis, et bello postmodum victum, prior sacerdotio suo vicit. »

Coævus et fortitudine suppar S. Cornelio fuit S. Babylas, Patriarcha Antiochenus, qui Decium Imperatorem magno satellitio et fastu ingredientem ecclesiam, majore animo et virtute ex ea expulit, ideoque gloriosum obiit martyrium: unde et post mortem in Dapline sepultus, inde dæmones expulit. Quæ admirans S. Joannes Chrysostomus, lib. *Contra Gentiles*, exclamat: « O animus imperterritum, mentemque excelsam! o cœleste pectus et constantiam Angelicam! Etenim ipsum Sanctæ Litteræ erudierant, mundi hujus res omnes non nisi umbram esse et somnium, et si quid his vanius est. Ideo cogitationem tra-

ducebat ad supremum illum Regem sedentem super Cherubim, intuentem abyssos, ad thronum illum gloriosum, ad Angelorum myriadas, ad chiliadas Archangelorum. »

34. NOLI CITATUS ESSE IN LINGUA TUA; ET INUTILIS ET REMISSUS IN OPERIBUS TUIS. — In Græcis est hic triplex lectio. Pro *citatus* enim primo, Noster legit τρυφός, id est celer, velox, citus et citatus; secundo, Romani, legunt τρυφός, id est asper, durus, ferox; tertio, Complut. legunt εὐραχός, id est audax, temerarius. Sic et Tigurina, *ne in lingua tua, inquit confidens sis; nei rursus in operibus tuis segnis* (σοφός, id est ignavus, imbellis, segnis, tardus, piger, somnolentus); Syrus, *ne sis elatus inquit, in lingua tua, et remissus et debilis in operibus tuis*; et Arabicus, *ne sis tumidus in lingua tua, et iners et negligens in operibus tuis*. Sed melior est lectio nostri Interpretis: sic enim constat antithesis inter citatum in lingua, et remissum in opere; vetat enim hic duo: primo, velocitatem ad loquendum; secundo, tarditatem ad bene operandum, quæ duo vitiosiora sunt, si jugantur, uti sæpe ea jungi videmus. Cum enim in homine una eademque sit anima, quæ per linguam loquitur, et per manum operatur, atque ipsa sit limitata et exigua attentionis et virtutis, si totam illam ipsa applicet et exerat in lingua, parum residui habet, quod exerat in manu et actione, præsertim cum lingua et manus, locutio et operatio sint valde disparata et pene contraria. Unde vulgo dicitur: *Impigra lingua, ignavi animi.*

Quocirca prudenter Seneca Lucilium monet, *epist.* 72: « Summa summarum, inquit, hæc erit: tardiloquum te esse jubeo. » Quin et Psalms *Psal.* XXXVIII, 2: « Dixi, ait: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. » Causam dat ibidem S. Augustinus. « Non enim, inquit, lingua frustra in ludo est, nisi quia facile labitur. Custodi ergo vias tuas, et noli delinquere in lingua; perpende quod dicturus es, examina, consule interiorem veritatem, et sic profer ad exteriorem auditorem. » Ibidem S. Ambrosius: « Aliæ, inquit, sunt viæ, quas debemus sequi; aliæ, quas custodire: sequi vias Domini, custodire nostras, ne in culpam dirigantur. Potes autem custodire, si non cito loquaris. »

Porro hæc sententia, cum sit generalis, variis aptari potest: *Primo*, promissis, *q. d.* Noli esse celer in promittendo, tardus in præstando promissum. *Secundo*, mandatis et imperiis, *q. d.* Noli esse celer in mandando, tardus in operando, ut multa aliis ordines et mandes; sed nolis ipse manum operi admove. Verus enim familiæ cœtus et belli dux non dicet suis: *Facite hoc, milites*; sed, *eamus, faciamus, commilitones*. Primusque suis anteibit et manum operi admovebit, uti dicebat et faciebat Julius Cæsar. *Tertio*, pigris et acedis, qui multi sunt in loquendo, remissi in laborando, ut totum sensum, motum et vitam videantur habere in lingua, ac consequen-